
DOKUMENTY A MATERIÁLY

VOJENSKÁ SYMBOLIKA ČESKOSLOVENSKÝCH LÉGIÍ 1914 – 1920

IMRICH PURDEK

PURDEK, I.: Military symbolism in Czechoslovak legions in 1914 – 1920. *Vojenská história*, 2, 16, 2012, pp 157-180, Bratislava.

The study deals with the emergence and development of military symbolism in the Czechoslovak legions in Russia, France and Italy during the First World War (1914–1918) as well as during the post-war period until 1920, from the viewpoint of applying the rules of phaleristics, heraldry and vexilology. Discussed in detail, characterized and described are individual types of military symbols, especially military flags, uniforms, military ranks and insignia, types of arms and services, military decorations, as well as other symbols relating to the given period.

Military history. Czechoslovakia. Military symbolism of Czechoslovak legions. The years 1914 – 1920.

Úvod

Prvá svetová vojna po stáročiach národnostného útlaku znamenala pre slovenský národ príležitosť získať slobodu. Formujúci sa československý zahraničný odboj v Paríži vo Francúzsku bol jednoznačne zameraný na úplnú porážku, rozbitie a likvidáciu Rakúsko-Uhorska a na jej troskách bol odhodlaný vytvoriť nový nástupnícky československý štát. Vznik štátu mal byť výsledkom víťazstva Spojencov nad Ústrednými mocnosťami, čomu mali dopomôcť aj vlastné československé zahraničné jednotky.¹

So vznikom zahraničných jednotiek na začiatku prvej svetovej vojny postupne vznikala aj vlastná československá vojenská symbolika, ktorej obsah, ako aj forma vychádzali z histórie slovenského a českého národa.² Stala sa neoddeliteľnou súčasťou ich boja za slobodu, zjednocujúcim a mobilizujúcim faktorom pri formovaní čs. odbojového hnutia zameraného na odpor slovenských a českých vojakov bojovať v rakúsko-uhorskej armáde. Mala svoj nesporný morálny vplyv na formovanie čs. légii v Taliansku, Francúzsku a Rusku a na

¹ HRONSKÝ, M. – KRIVÁ, A. – ČAPLOVIČ, M. *Vojenské dejiny Slovenska, IV. zväzok 1914 – 1939*. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 1996, s. 37.

² PURDEK, I. – ZELIŽŇÁK, P. a kol. *Vojenská symbolika Slovenskej republiky*. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2006, s. 28.

realizáciu hlavného cieľa odbojového hnutia – boja za rozbitie Rakúsko-Uhorska, za samostatnosť a nezávislosť, za vytvorenie spoločného štátu Čechov a Slovákov.³

Od začiatku prvej svetovej vojny sa zo slovenských a českých dobrovoľníkov v rámci armád Dohody vytvárali v Rusku, Taliansku a vo Francúzsku čs. legionárske jednotky. Tento proces zákonite sprevádzal vznik spoločnej československej vojenskej symboliky, medzi ktorú na základe historického poznania zaraďujeme zástavy,⁴ vojenské rovnošaty (uniformy),⁵ vojenské vyznamenania,⁶ označovanie vojenských hodností (dištinkcie)⁷ a funkčného zaradenia,⁸ označovanie druhov zbraní, vojsk a služieb,⁹ rukávové znaky,¹⁰ odznaky a ďalšie symboly dotvárajúce celkový pohľad na vojenský organizmus.

³ HRONSKÝ, KRIVÁ, ČAPLOVIČ, ref. 1, s. 36-37.

⁴ Zástava (fr. enseigne, nem. Fahne, angl. banner) plátaná alebo hodvábná látka, pomalovaný list určitými farbami (niekedy so znakmi), pevne pripravená k hornému koncu žrdi, opatrená ozdobným špicom. Zástava bývala menšia ako koruhva a používala sa na bežné účely. Bola zložená len z tinktúr pánovho erb, a to tak, že tinktúra figúry bola v hornej a tinktúra štítu v dolnej časti. Používala sa ako symbol istého spoločenstva (zástava štátu, spolku, vojenská zástava práporu, pluku a pod.). Pomer jej strán zástavy však nie je, na rozdiel od vlajky, záväzne stanovený, to znamená, že zástava môže byť aj dlhšia. BUBEN, M. *Encyklopedie heraldiky*. Praha : Nakladatelství Libri, 2003, s. 370-371.

⁵ *Vojenská rovnošata, vojenská uniforma* – oba pojmy sú významovo rovnaké, vyjadrujú jednotný odev stanovený spravidla predpismi pre všetkých príslušníkov pravidelných armád. Pojem *vojenská rovnošata* je na Slovensku vo vojenskej terminológii pojmom odborným. Slovo *uniforma* pochádza z francúzskeho slova „uniforme“, ktoré sa spravidla prekladá vo význame ako „jednotvárný“ a slovo *mundúr* je odvodené od latinského slova „mundus“, v preklade znamená „odev“, „šaty“. *Vojenská rovnošata, vojenská uniforma* sú súčasťou širšieho pojmu *vojenský odev*, ktorý kompletne zahŕňa všetky odevy vojakov.

Aj podľa ods. 1 § 177 zákona č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov Ozbromených síl Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov je charakterizovaná *Vojenská rovnošata* ako vojenský odev, ktorý má špecifické znaky vyjadrujúce príslušnosť profesionálneho vojaka k ozbrojeným silám. Pozri PURDEK, ZELIZŇÁK, ref. 2, s. 38-39.

⁶ GRAUS, I. Vznik a vývoj vyznamenaní. Minulosť oceňovania zásluh. In *História. Revue o dejinách spoločnosti*. – Roč. 10, č. 5-6, 2010, s. 2-3.

Vyznamenanie vo faleristickom ponímaní (to znamená nositeľné a neprenosné druhy vyznamenaní na ocenenie zásluh, ktoré patria do sféry záujmu pomocnej historickej vedy faleristiky) sa rozdeľujú na dve základné skupiny – na *radu* a na *dekorácie*.

Rady – spoločensko-politicky najprestížnejšie a umeleckoremeselné najhodnotnejšie vyznamenania. Pre svoju vysokú morálnu hodnotu zvyčajne patria do kategórie štátnych vyznamenaní.

Dekorácie – v porovnaní s radmi sú spoločensky menej hodnotné vyznamenania, ktoré nie sú súčasťou štruktúry radov, ale predstavujú samotné vyznamenania. Tento odborný termín sa používa na pomenúvanie veľkej skupiny vyznamenaní.

Dekorácie – podľa charakteru – pamätné a záslužné, podľa tvaru – medaily, kríže a odznaky.

⁷ *Označovanie vojenskej hodnosti, dištinkcie* – *vojenská hodnosť* je „vojenský titul“ určený príslušníkovi armády, resp. ozbrojených síl, ktorým je zaradený na pozíciu jednotlivca v hierarchii a vymedzuje jeho oprávnenia a povinnosti. *Označenie vojenskej hodnosti* je systém viditeľných odznakov, znakov a prvkov symboliky (kovových, farebných textilných materiálov) umiestnených (vyšité, napichované) na vojenskej rovnošate (náplecník, golier, čiapka, rukáv) a usporiadaných do predpísaného tvaru, ktorý vizuálne označuje vojenskú hodnosť.

⁸ *Označovanie funkčného zaradenia* – ustanovený systém viditeľných odznakov, znakov a prvkov symboliky (kovových, farebných textilných materiálov) umiestnených na vojenskej rovnošate (golier, náplecník, rukáv), ktorý vizuálne označuje funkčné zaradenie príslušníka.

⁹ *Označovanie druhov zbraní, vojsk a služieb* – ustanovený systém viditeľných odznakov, znakov a prvkov symboliky (kovových, farebných textilných materiálov) umiestnených na vojenskej rovnošate (golier, náplecník, rukáv), ktorý vizuálne označuje zaradenie k druhu zbraní, druhu vojska, ako aj príslušnosť k službe.

¹⁰ *Rukávový znak* – v štíte zobrazené trvalé znamenie vytvorené podľa ustálených heraldických pravidiel (vyšité, resp. namaľované na textile), ktoré určuje príslušnosť k danej jednotke a umiestňuje sa nad laket' na rukáve.

Symbody nášho prvého zahraničného odboja na začiatku prvej svetovej vojny vznikali živelné, pôsobením nadšenia a iniciatívy profesionálnych i amatérskych výtvarníkov všade tam, kde sa objavovali skupinky a skupiny odbojového hnutia smerujúceho k získaniu slobody a vytvoreniu svojej vlasti. Vzhľadom na tieto okolnosti si československé jednotky vytvárali vlastné symboly, vlastnú legionársku vojenskú symboliku.

1. Zástavy a znaky

Medzi prvé vojenské symboly vznikajúcich jednotiek patrili zástavy, vlajky¹¹, práporce¹² (menšie zástavy), koruhvy¹³, gonfanony,¹⁴ štandardy¹⁵, ako aj ďalšie im podobné symboly. V prvopočiatoch vytvárania vojenských symbolov bola ich forma i obsah rôznorodá a veľmi pestrá.

Základnými farbami listu zástav vznikajúcich jednotiek sa stala biela a červená farba a neskôr aj modrá, do ktorých boli vhodne umiestňované znaky (symboly) v kombinácii s ratolestami a lipovým listami, svätováclavskou korunou, husitskými palcátmi (budzogaňmi), kalichmi, cepmi, sudlicami, respektíve bojovými kosami¹⁶ a bijákmi na reťazi¹⁷, ako aj iné, tzv. roľnícke pracovné nástroje, ktoré patrili v stredoveku medzi zbrane a neskôr sa stali aj symbolmi. Často sa vyskytovala aj sokolská symbolika (letiaci sokol na hrote žrdí zástav alebo heslá najmä v češtine, ako napr.: „TUŽME SE“, „KUPŘEDU ZPÁTKY NI KROK“, „ZA SVOBODU“, „SVOBODA VJSEM NARODAM“ a pod.). Veľmi často sa používala napodobnenina erbu Českého kráľovstva v renesančnej, ranogotickej, ako aj neskorogotickej forme alebo českého dvojchvostého leva bez štítu v štandardnom heraldickom zobrazení. Rovnako tak aj erby, znaky Moravy a Sliezska boli zobrazované v renesančnom, ranogotickom, ako aj neskorogotickom tvare štítu. Moravská orlica na

¹¹ Vlajka je obdĺžnikový pruh látky s pevne stanoveným tvarom, pomerom strán a farebným vzorom, ktorý symbolizuje alebo označuje príslušnosť ku skupine, organizácii, územnej jednotke alebo štátu alebo slúži na signalizáciu. Vlajka sa pripevňuje na vlajkovú žrd' alebo vlajkový stožiar pomocou očiek a lanka tak, aby viala vo vetre vodorovne a aby ju bolo možné vztyčovať (vyťahovať) a spúšťať. Vlajka má predpísaný pomer strán a používa sa aj vo závislej polohe. BUBEN, ref. 3, s. 485.

¹² *Práporce* je typ vexily, zástava menších rozmerov, pričom jeden rozmer neprevyšuje 1 m.

¹³ BUBEN, ref. 3, s. 240-241.

Koruhva (fr. drapeau, banniere, gonfanon, nem. Fahne, Baner, angl. flag, banner) – pôvodne látka s maľovaným znakom pribitá na kópii, neskôr zástava pripevnená na žrd'. V prvopočiatoch bola koruhva dlhšia ako širšia a mávala pri hornom okraji dlhý úzky cípovitý pruh (inokedy aj dva). Pokiaľ sú na koruhvách heraldické figúry, vždy hľadajú smerom k žrdi. Nie je však určená na víatie, používa sa na miestach, kde neveje vietor, napríklad v uzatvorených nádvořiach. Často sa používa ako stolová koruhva.

¹⁴ *Gonfanon* – jedna z najstarších a najrozšírenejších foriem zástav z obdobia raného feudalizmu. Mal tvar pretiahnutého obdĺžnika, ktorý bol vo vlajúcej časti rozdelený na niekoľko cípov na konci zaoblených alebo hranatých. Pôvodne bol pripevnený klinčekmi na krížové rahno, neskoršie priamo na ratište. Bežne sa používal v dobe križiackych výprav. BUBEN, ref. 3, s. 154.

¹⁵ *Štandarda* je typ vexily, zástavy pôvodne tvaru koruhvy. Je to nevel'ká, spravidla štvorcová zástava alebo vlajka, nie väčších rozmerov ako 1 m, spravidla s ozdobenými okrajmi. Môže byť aj vystužená. Dnes je štandarda vyhradená pre hlavy štátov, veľvyslancov a podobne. BUBEN, ref. 3, s. 431.

¹⁶ *Bojová kosa (sudlica)* bola jednoduchá stará historická sečná a bodná zbraň, ktorá vznikla z roľníckeho pracovného nástroja kosa, a to otočením o 90 stupňov železnej časti a jej upevnením v osi kosiska.

¹⁷ *Biják na reťazi* bol stredovekou udierajúcou zbraňou pozostávajúcou z drevenej rukoväti, ku ktorej bola pripevnená kovová reťaz na konci so železnou guľou s hrotmi.

modrom štíte v červeno-zlato, ako aj červeno-striebornom šachovaní a sliezska čierna orlica na zlato štíte s perizoniom.¹⁸ Obe orlice sa v tej dobe zobrazovali tzv. „revolučným spôsobom“, čo znamenalo, že boli bez koruniek.

Základom vznikajúcich symbolov na začiatku prvej svetovej vojny sa stali erby, krajské znaky Čiech, Slovenska, Moravy a Sliezska, ktoré symbolizovali najmä svornosť a nerozlučnosť Čechov, Slovákov, Moravanov a Slezanov. Kombináciou týchto štyroch samostatných štítov nesúcich uvedené symboly, podložených ratolestami, najčastejšie s lipovými listami, postupne vznikol aj „združený odbojový znak“. Charakteristickým rysom znaku bola jeho výrazná zovretá forma štyroch štítov, v ktorých heraldické figúry boli bez koruniek, čím bol vyjadrený zmysel odboja revolúcie proti monarchizmu Rakúsko-Uhorska.¹⁹ Najvýraznejšou vyhranenou a oficiálnou formou tohto združeného znaku sa stal „legiónársky odznak“ maliara L. Strimpla, ktorý návrh vyhotovil, a sochára E. Purghardta, ktorý vyrobil jeho plastický odliatok.²⁰ „*Tento symbol pozostával zo štyroch samostatných štítov (nad erbom Čiech erb Slovenska, po stranách erby Moravy a Sliezska), ktoré spájajú do jedného celku veniec z lipového lístia. Znak československého odboja bol v čase prvej svetovej vojny najrozšírenejší a najpoužívanejší symbol vyjadrujúci myšlienku budúceho Československa.*“²¹ Používal sa aj vo forme odznaku na všetkých pokrývkach hlavy príslušníkov čs. légii a rovnako tak ako znak, symbol na vznikajúcich zástavách. (Pozri v prílohe obr. 1, 2 a 3)

Symbole predstavujúce účasť Slovákov a ich územie v tomto zahraničnom odboji mali na niektorých zástavách alebo koruhvách československých jednotiek trojvršie zelenej farby, tak ako to bolo na erbe Uhorského kráľovstva, poprípade mali i dvojkríž vyrastajúci zo zlatej koruny.²² Taktiež pri stvárňovaní erbu Slovenska sa na niektorých zástavách, ktorý má vo väčšine starších prameňoch rozšírené ukončenie ramien, nie vždy rešpektovala historická podoba.²³ V roku 1918 sa postupne začalo na listoch zástav objavovať trojvršie modrej farby, čo súviselo hlavne so zapojením amerických Slovákov do odboja. Dvojramenný kríž sa už v 13. storočí stal teritoriálnym znakom Slovenska, pretože sa v tomto období dostal do symboliky slovenských miest. Táto skutočnosť má logické historické zdôvodnenie, ktoré jednoznačne potvrdzuje, že: „.... dvojramenný kríž mal na území Slovenska tradíciu“.²⁴ Po

¹⁸ *Perizonium* – odborné pomenovanie pre zvláštny, najčastejšie polmesiacovitý predmet, ktorým je preložená hruď orla. Môže ísť o položený polmesiac, ale aj jednoduchý prehnutý pruh, zriedkavejšie o lomený pruh, prípadne len pruh, ktorý je celkom rovný. Tento polmesiac či pruh býva pomerne často na koncoch ukončený d'atelinkami alebo inými útvarmi, niekedy aj zo stredu jeho horného okraja môže vyrastať krížik, ako je to napríklad v najznámejšom erbe Sliezska. Pozri: VRTEL, L. *Heraldická terminológia*. Bratislava : Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2009, s. 287.

¹⁹ Československé legie. In *Nezávislý kulturné politický magazín*. V/2002.

²⁰ SVOBODA, Z. *Československá štátna a vojenská symbolika*. Praha : Federální Ministerstvo obrany, s. 27-28. E. Purghardt a L. Strimpl – Česi žijúci v Paríži, sa veľmi aktívne podieľali na propagácii boja za slobodu českého a slovenského národa.

²¹ NOVÁK, Jozef. *Štátne znaky v Čechách a na Slovensku dnes aj v minulosti*. Bratislava : Práca, vydavateľstvo a nakladateľstvo odborov na Slovensku. 1990, s. 33-34.

²² Dvojkríž v slovenskom znaku, ktorý vyrastá zo zlatej koruny, sa po prvýkrát objavil na koruhve československej výzvednej roty v III. talianskej armáde.

²³ NOVÁK, ref. 21, s. 44.

²⁴ NOVÁK, Jozef. *Heraldika na Slovensku*. In *Heraldika na Slovensku*. Zborník z rovnomeného sympózia Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti pri Matici slovenskej v spolupráci so Sekciou pomocných vied historických a archívniectva Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV a Trenčianskym múzeom v Trenčíne v dňoch 5. – 7. 9. 1996 v Trenčíne. Martin : Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej, 1997, s. 9.

stáročia sa spájal so Slovenskom; na územie Veľkomoravskej ríše, na Slovensko, ktoré bolo jej súčasťou, ho údajne priniesli v roku 863 vierozvestcovia Konštantín a Metod.

Aj keď dvojramenný kríž, neskôr zobrazený v štíte so zeleným trojvším, patril medzi pôvodný a najstarší symbol Uhorského kráľovstva, v období národného obrodzenia ho štúrovci vyčlenili z tohto erbu, zmenili farbu trojvšia na modrú a vyhlásili za symbol Slovenska.²⁵ Táto rozdielnosť v uplatňovaní farby trojvšia bola spôsobená na jednej strane snahou o zvýraznenie boja Slovákov za odtrhnutie Hornej zeme, Horných Uhier – Slovenska od Maďarska, na druhej strane určitou neznalosťou štúrovského znaku – s modrými kopcami – používaného od roku 1861 ako hlavného symbolu Slovenska a Slovákov.

Už v októbri 1914 českí krajanovia žijúci na území cárskeho Ruska a na Ukrajine sformovali v počte približne 700 mužov prvú československú zahraničnú jednotku – *Českú družinu*.²⁶ V Kyjeve na námestí pred Sofijským chrámom príslušníci jednotky zložili vojenskú prisahu na zástavu, ktorej podoba symbolizovala ciele národného boja. Medzi príslušníkmi roty bolo aj niekoľko Slovákov.²⁷

Lícna strana zástavy bola bielo-červená, v strede s dvomi zlatými lipovými ratolesťami, ovenčená svätováclavskou korunou. Rubová strana zástavy pozostávala z troch rovnakých vodorovných pruhov – bieleho, modrého a červeného – usporiadaných pod sebou, charakterizovala, resp. vyjadrovala, viacero významov. Takto zložené farby v trikolóre predstavovali aj pre ruské velenie národnú ruskú zástavu, ako aj všeslovanskú zástavu charakterizujúcu spoločný boj Slovanov. Obzvlášť pre Slovákov, ale i Čechov v *Českej družine* tieto farby predstavovali národné farby, ktoré sa po prvýkrát objavili na zástavách slovenského dobrovoľníckeho zboru na západnom Slovensku v septembri 1848 v boji proti peštianskej vláde.²⁸ (Pozri prílohu obr. 4a, 4b)

Zástava *Českej družiny* patrí medzi historicky prvú zástavu československých vojsk, je najstarším symbolom zahraničného odboja Čechov, ale aj Slovákov. V roku 1915 boli na lícnu stranu po stranách, v hornej a dolnej časti, umiestnené samostatné renesančné štíty so symbolmi Čiech, Slovenska, Moravy a Sliezska. Po februárovej revolúcii v roku 1917 špic na žrdi zástavy s cárskym orlom nahradil kalich a v priebehu uvedeného roka bola *Česká družina* premenovaná na *1. strelecký pluk majstra Jana Husa*.

²⁵Nahradenie zelenej farby trojvšia modrou farbou bolo výsledkom snahy štúrovcov odlišiť slovenské symboly od maďarských. Zároveň ale zachovaním historickej uhorskej symboliky chceli vyjadriť i našu príslušnosť k širšiemu slovanskému spoločenstvu. Počas septembrovej výpravy slovenského dobrovoľníckeho zboru v roku 1848 sa tento znak používal už vo farbe s modrým trojvším. V grafickej čierno-bielom vyhotovení sa objavil v roku 1848 na dokumentoch a pečatiach Slovenskej národnej rady, politickovojskej organizátorky revolučných výprav slovenských dobrovoľníkov v rokoch 1848 – 1849. V Memorande slovenského národa z júna 1861 bol slovenský znak po prvýkrát opísaný s trojvším v modrej farbe, a jeho prvé farebné vyobrazenie bolo uchované na doskách Matice slovenskej z roku 1863. Oficiálne bola potvrdená modrá farba trojvšia v slovenskom znaku slovenskou stranou až po vzniku Československej republiky v liste Dr. I. Markoviča, vládneho tajomníka z 1. novembra 1918.

²⁶HRONSKÝ, KRIVÁ, ČAPLOVIČ, ref. 1, s. 59.

²⁷GOSIOROVSKÝ, Ivan. K vývoju slovenskej vojenskej heraldiky. In *Slovenská heraldika*. Martin : Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej. 1997, s. 178-179. Cieľom československého národného odboja v roku 1914 bolo obnovenie Českého kráľovstva s pripojením Slovenska, na tróne s príslušníkom ruskej dynastie Romanovcov.

²⁸Pozri NOVÁK, ref. 21, s. 28.

Zástava *Českej družiny* a neskôr *1. streleckého pluku Jana Husa* bola pri všetkých dôležitých udalostiach čs. légii v Rusku vrátane bitky pri Zborove 2. júla 1917. Popri tejto jednotke sa objavilo mnoho ďalších vojenských zoskupení (vo veľkej miere krajských), ktoré používali slovenské či česko-slovenské národné symboly.

V októbri 1914 bola vytvorená z krajských Čechov a Slovákov prvá československá jednotka na Západe, tzv. kompánia, rota Nazdar 2. pochodového pluku francúzskej Cudzineckej légie.²⁹ V juhofrancúzskom meste Bayonne jej 300 vojakov zložilo slávnostnú prísahu na červenú koruhvu, v strede ktorej bol vyšitý biely český dvojchvostý lev v štandardnom heraldickom zobrazení s kráľovskou korunou. Spodná časť koruhvy bola lemovaná bielymi trojuholníkmi a ukončená tmavočervenými strapcami. (Pozri v prílohe obr. 5)

Po februárovej revolúcii v Rusku boli vytvorené podmienky, ktoré umožňovali nábor do československého zahraničného vojska. Do vytvorených náborových stredísk sa hlásili tisícky zajatých Slovákov a Čechov, ale tiež žijúci krajanovia na tomto území. Krajanovia, ktorí prichádzali do týchto stredísk, prinášali so sebou textilné predmety s rôznymi symbolmi, ktorých tvar možno prirovnať k zástave alebo koruhve.³⁰

Čs. légie v Rusku boli najpočetnejším zahraničným vojskom, pretože pozostávali z 12 streleckých plukov, dvoch jazdeckých, troch delostreleckých plukov, jedného úderného práporu a troch ťažkých delostreleckých oddielov a každý z nich mal svoju vojenskú zástavu.³¹ Charakteristické pre ne bolo aj to, že okrem plukovních zástav mali svoje zástavy aj jednotlivé práporu (batalióny).³² Zástavy neboli rovnaké ani typovo, obsahom či formou.

²⁹HRONSKÝ, KRIVÁ, ČAPLOVIČ, ref. 1, s. 51.

³⁰Dobrovoľníci z Berezovky priniesli bielo-červenú zástavu s emblémom, ktorý bol zložený z krajských znakov podobných ako na líčnej strane zástavy *Českej družiny*, a to svätováclavskej koruny s lipovými ratolesťami. Skupina z Taškentu priniesla jednoduchú červenú zástavu s našitým bielym českým levom. Na rubovej strane zástavy bolo vyšité heslo v češtine „ZA SVOBODU“. Zástava 2. transportu do Francúzska, ktorý v roku 1918 smeroval na západný front cez ruský Archangelsk mala na líčnej strane čierny štít s červeným kalichom, cep, biják na železnej reťazi a v azbuke nápis „SVOBODA VSJEM NARODAM“.

³¹Pluky a jednotky československých légii v Rusku:

1. strelecký pluk „Mistra Jana Husa“ (základom „Česká družina“ – Kyjev, september 1914)
2. strelecký pluk „Jiřího z Poděbrad“ (Sluck, apríl 1916)
3. strelecký pluk „Jana Žižky z Trocnova“ (Treskyňa, marec 1917)
4. strelecký pluk „Prokopa Holého“ (Polonnoje, august 1917)
5. strelecký pluk „Pražský T. G. Masaryka“ (Borispol, júl 1917)
6. strelecký pluk „Hanácký“ (Borispol, júl 1917)
7. strelecký pluk „Tatranský“ (Berezaň, august 1917)
8. strelecký pluk „Slezský“ (Borispol, júl 1917)
9. strelecký pluk „Karla Havlíčka Borovského“ (Samara, predtým 1. československý záložný pluk, august 1918)
10. strelecký pluk „Jana Sladkého Koziny“ (Samara, júl 1918)
11. strelecký pluk „Františka Palackého“ (Novonikolajevsk, august 1918)
12. strelecký pluk „M. R. Štefánika“ (Tomsk, júl 1918)
1. samostatný úderný prapor (Jagotín, december 1917)
1. jazdecký pluk „Jana Jiskry z Brandýsa“ (Čel'abinsk, júl 1918)
2. jazdecký pluk „Sibiřský“ (Tjumeň, október 1918)
1. delostrelecký pluk (Krasnojarsk, február 1919)
2. delostrelecký pluk (Novonikolajevsk, duben 1919)
3. delostrelecký pluk (Krasnojarsk, február 1919)
1. ťažký delostrelecký oddiel (Krasnojarsk, apríl 1919)
2. ťažký delostrelecký oddiel (Tomsk, máj 1919)
3. ťažký delostrelecký oddiel (Krasnojarsk, február 1919).

HRONSKÝ, KRIVÁ, ČAPLOVIČ, ref. 1, s. 59-66.

³²Batalión – taktická jednotka na stupni prápor.

Predstavovali však unikátne diela s vyšívanými symbolmi. Textilnú časť zástav vyšívali väčšinou české a slovenské krajané ženy žijúce v Rusku. Na jednej strane zástavy bol vyšitý čestný názov pluku, ako napríklad: 8. *strelecký pluk „Sliezsky“* mal na lícnej strane charakteristickú sliezsku orlicu a na rubovej strane českého leva; 6. *strelecký pluk „Hanácky“* mal na líci moravskú orlicu; 11. *strelecký pluk „F. Palackého“* na lícnej strane bol jeho portrét, a 2. *strelecký pluk „Jiřího z Poděbrad“* mal na lícnej strane vyšitý znak českého leva.³³

Pôvodný návrh zástavy 11. *streleckého pluku*, vypracovaný J. Šeborom v roku 1919, zobrazoval na lícnej červenej strane v dvoch tretinách jej plochy listu strieborného českého dvojhvostého leva so zlatou korunou bez štítu v štandardnom heraldickom zobrazení, a v jednej tretine, bližšie pri žrdi, umiestnené pod sebou tri samostatné štíty, po oboch stranách súvisle zdobené ornamentmi nesúcimi symboly Moravy, Slovenska a Sliezska. Na rubovej bielo-šedej strane v prvej polovici listu bližšie k žrdi zástavy je umiestnený rozkrídlený orol držiaci strieborný položený a prevrátený meč ovenčený dvoma vavrínovými ratolesťami a na druhej pravej polovici v spodnej časti v troch riadkoch slová ROVNOST=VOLNOST=BRATSTVÍ. Po obvode štyroch strán listu zástavy je ornament. (Pozri v prílohe obr. 6a,6b)

Zástava 7. *streleckého pluku „Tatranského“* mala na lícnej strane v bielom poli slovenský znak a na rube v červenom poli bieleho českého leva so zlatou korunou bez štítu v štandardnom heraldickom zobrazení, prevýšený červeným kalichom v malom bielom štíte. Na oboch stranách po obvode zástavy boli vyšité ornamente.

V rámci československých légii v Rusku pôsobil aj 1. *úderný prápor*, ktorému bola zástava slávnostne odovzdaná v Jekaterinburgu dňa 22. februára 1919. Na jej lícnej šedej strane, s okrajmi zdobenými ornamentom, bol v strede listu s dvomi lipovými ratolesťami zhora ovenčený združený symbol; pozostával zo štyroch samostatných štítov, nesúci symbol Čiech a nad ním svätováclavská koruna, pod ním symbol Slovenska³⁴ a po stranách symboly Moravy a Sliezska. Rubová strana červenej farby s okrajmi zdobenými ornamentom zlatej farby, v strede v tzv. čiernom „legiónárskom štíte“ bola zlatá bordúra s vyšitým výrazným symbolom lebky so skríženými hnatmi³⁵ na pozadí husitského kalicha, ktorý prekrýva položený meč zlatej farby. Zástavu vyrobili a vyšili české ženy v Kyjeve pod dohľadom českého majiteľa kaviarne Hucla z Proskurova, a pôvodne bola určená pre československých kornilovcov.

Jazdecké pluky československých légii v Rusku mali zástavy – štandardy, ktoré sa tvarom podobali stredovekým vzorom. Tak napríklad na dvojčipom guidone³⁶ 1. *československého jazdeckého pluku* boli vyšité iniciály hajtmána Jana Jiskry z Brandýse a na gonfanone 2. *československého jazdeckého pluku „Sibírskeho“* bol na lícnej strane vyšitý tzv. združený znak, symbol československého odboja, zložený zo štyroch štítov nesúcich symboly Čiech, Slovenska, Moravy a Sliezska. Rozdiel medzi združeným symbolom umiestneným

³³ SVOBODA, ref. 20, s. 59-60. Zástavu 2. *streleckého pluku „Jiřího z Poděbrad“* vyšili v Taškente panie Gottfriedová, Kazdová a Kozlanská s českým levom v skoku, ale bez kráľovskej koruny. Podľa vzoru cárskej armády sa používali taktiež zástavky s číslami rôť, ktoré bojovníci nosili na puškách prichytené na bodákoch.

³⁴ Znak Slovenska s trojvňším zelenej farby.

³⁵ V tej dobe tento symbol bežne používali úderné jednotky.

³⁶ *Guidon* – menší typ zástavy s pretiahnutým obdĺžnikovým tvarom vľajúcou stranou rozstrihnutou na dve časti (zástavka s dvomi cipmi).

na zástave 1. úderného práporu a zduženým znakom vyšíťým na gonfanone 2. jazdeckého pluku bol v tom, že znak Slovenska bol miesto svätováclavskej koruny nad znakom Čiech čiastočne prekrytý jeho štítom. Na rubovej strane bol obraz sv. Juraja-drakobijca, tradičného rytierskeho (aj ruského) patróna a text ČSL JÍZDNÍ PLUK SIBÍRSKY.³⁷ (Pozri v prílohe obr. 7a,7b.)

Nielen strelecké a jazdecké pluky čs. légii mali svoje zástavy, ale postupne získavali zástavy, ako aj práporce (zástava menších rozmerov), aj ďalšie jednotky. Delostrelci mali svoje zástavy, z ktorých najmä zástava 1. jazdeckej batérie „Kulikovského“ a neskôr brnenského 6. delostreleckého pluku „Irkutského“ bola jednou z najslávnejších zástav.

Československé jednotky na Sibíri veľmi často používali ako plukovné zástavy alebo vojnové zástavy aj tzv. Štefánikove zástavy, ktoré predstavovali oficiálne symboly Československej národnej rady, vyhlásené v septembri 1918. Po návšteve čs. légii v Rusku M. R. Štefánikom koncom septembra 1918 sa zástava Československej národnej rady, tzv. Štefánikova vlajka (zástava), stala československou vojnovou zástavou. Pozostávala z horného bieleho a spodného červeného poľa, v strede boli položené zlaté, resp. žlté písmená „ČS“. Zástava bola na hornom, dolnom a vlajúcom okraji pomerne sýtomodro olemovaná, zatiaľ čo bielo-červené pole bolo ukončené tupým klinom. Sám M. R. Štefánik vysvetľoval symboliku tejto zástavy slovami: „Vojnová vlajka československej armády je jednoduchá: farba biela, červená a modrá v tvare klinu; ktorým sme lámali ľady nepochopení, nepriazne, závidia a zloby. Biela a červená naša farba je na modrom pozadí ako na blankytnej oblohe, dá boh navždy, aby z nej boli zahnané mraky poroby.“³⁸ Charakteristické pre zástavu Československej národnej rady bolo aj to, že hrot jej žrde tvorili štyri vzájomne prepletené kruhy vytvárajúce štvorkružie, ktoré symbolizovalo jednotu Čiech, Slovenska, Moravy a Sliezska. (Pozri v prílohe obr. 8.)

Základnými obsahovými prvkami vojenských zástav, pod ktorými bojovali čs. legionári vo Francúzsku a Taliansku, sa stali najmä bielo-červená farba, znaky, erby Čiech, Slovenska, Moravy a Sliezska alebo len samotné ich symboly, lipové listy, resp. lipové ratolesti, ako aj iné doplnujúce prvky označujúce číslo a názov jednotky. Charakteristickým a viditeľným znakom uvedených zástav bolo aj to, že ak zástavy československých legionárskych jednotiek v Rusku boli vyšívané, tak jednotlivé symboly týchto zástav boli maľované priamo na hodvábnu látku. Hroty ich žrdí pozostávali z prepleteného štvorkružia symbolizujúceho jednotu Čiech, Slovenska, Moravy a Sliezska, obdobne ako pri zástavách čs. légii v Rusku.

Prvým útvarom samostatného čs. vojska vo Francúzsku bol 21. československý strelecký pluk, vytvorený v januári 1918 v Cognacu, a o niekoľko mesiacov neskôr v meste Jarnac 20. mája 1918 oficiálne vznikol 22. československý strelecký pluk. Následne o pol roka, v decembri 1918, v Cognacu bol vytvorený 23. československý strelecký pluk, nazývaný aj pluk amerických Slovákov.³⁹ Pluky mali svoje vojenské zástavy, ktoré navrhol a namaľoval

³⁷ SVOBODA, ref. 20, s. 60.

³⁸ Tamže, s. 30.

³⁹ HRONSKÝ, KRIVÁ, ČAPLOVIČ, ref. 1, s. 51-55. Pluky československých légii vo Francúzsku:

21. strelecký pluk (Cognac, január 1918,)

22. strelecký pluk (Jarnac, máj 1918),

23. strelecký pluk (Cognac, december 1918),

24. strelecký pluk (Cognac, január 1919), nemal priznaný charakter légii.

český maliar F. Kupka a boli približne rovnaké. Líce a rub zástavy boli totožné a každý z nich pozostával z bielo-červenej farby zo štyroch samostatných štítov nesúcich symboly Čiech, Slovenska, Moravy a Sliezska v jej rohoch, v strede poľa boli umiestnené zlaté písmená „ČS,“ nad nimi číslo pluku (21. PLUK, 22. PLUK a 23. STŘELECKÝ PLUK) a pod písmenami slovo „VOJSKA“. Na zástave 21. a 23. pluku bol každý zo štyroch samostatných ranogotických štítov, znakov Čiech, Slovenska, Moravy a Sliezska položené do zlatého ornamentu a jej horný, dolný a vľajúci okraj bol lemovaný tmavomodrou farbou zakončenou zlatými strapcami, v strede ktorého bol pozdĺžny vlnitý zlatý prúžok. Na zástave 22. pluku boli štíty znakov tiež v ranogotickom tvare, ale ich horné pravé a ľavé rohy boli skosené. Štíty boli ovenčené lipovými ratolesťami a jej horný, dolný a vľajúci okraj zakončený krátkymi zlatými strapcami. Hrot žrde zástavy 21. a 23. pluku pozostával z prepleteneho štvorkružia a hrot zástavy 22. pluku bol v tvare palcátu.

Zástavu 21. streleckému pluku venovalo mesto Paríž a bola slávnostne odovzdaná 30. júna 1918 francúzskym prezidentom Raymondom Poincaré v Darney do rúk veliteľovi pluku za prítomnosti Edvarda Beneša.⁴⁰ (Pozri v prílohe obr. 8, 9.)

V Taliansku, ktoré vstúpilo do vojny na strane Dohody až v máji 1915, vláda dlho nemala pochopenie pre oslobodenecké snahy rakúsko-uhorských Slovanov – Slovákov a Čechov. Až po dlhých rokovaníach M. R. Štefánik presadil, aby boli slovenskí a českí zajatci oddelení od ostatných zajatcov rakúsko-uhorskej armády. Po vzniku spolku zajatcov pod názvom *Československý dobrovoľnícky zbor* sa v máji 1917 vytvorila v Padule základňa budovania československých légií. Po jeho vzniku začali získavať zo zajateckých táborov Slovákov a Čechov pre myšlienku národného odboja. Výzvedné rotý zložené zo Slovákov a Čechov, ktoré vznikli už začiatkom roka 1918, boli začlenené do I., III. a IV. talianskej armády.⁴¹ Jeden z prvých vexilologických symbolov čs. jednotky v Taliansku sa objavil vo výzvednejrote, ktorá odchádzala na front z Paduly. Lícna strana koruhvy bola červená, v strede ktorej bol vyšitý biely český dvojchvostý lev v štandardnom heraldickom zobrazení s kráľovskou korunou, a okraj bol lemovaný bielymi trojuholníkmi. Na rubovej strane bol tzv. združený znak pozostávajúci zo štyroch samostatných štítov ranogotického tvaru (nad erbom Slovenska erb Čiech, po stranách erby Moravy a Sliezska), ktoré spájal do jedného celku veniec z lipového listia. Zároveň neobvyklým vyobrazením v erbe Slovenska bolo jeho trojvršie zelenej farby a dvojkríž, ktorý mal rovné ramená a vyrastal zo zlatej koruny, obdobne ako v znaku Uhorského kráľovstva. (Pozri v prílohe obr. 10)

V priebehu letných mesiacov roku 1918 boli odovzdané zástavy aj niektorých ďalších československých jednotiek v Taliansku. Išlo najmä o dar od občanov miest, kde boli tieto jednotky dočasne rozmiestnené.⁴²

⁴⁰ Pluk sa pod touto vojenskou zástavou zúčastnil bojov v Alsasku, Champagni a v Ardenách.

⁴¹ HRONSKÝ, KRIVÁ, ČAPLOVIČ, ref. 1, s. 55-56.

⁴² Tamže.

Pluky československých légií v Taliansku:

31. strelecký pluk (Peruggia, apríl 1918)
32. strelecký pluk (Assisi, apríl 1918)
33. strelecký pluk (Foligno, apríl 1918)
34. strelecký pluk (Spoleto, apríl 1918)
35. strelecký pluk (Padova, september 1918)
39. strelecký pluk „Výzvedný“ (september 1918)
6. delostrelecký pluk (apríl 1918)
7. delostrelecký pluk (Vigo Nuovo, november 1918).

Dňa 24. mája 1918, na tretie výročie vstupu Talianska do vojny, odovzdal plukovník M. R. Štefánik bojovú zástavu generálovi Grazianimu, veliteľovi *1. československej divízie*, za prítomnosti mnohých významných predstaviteľov talianskej vlády a zástupcov vlád ostatných štátov Dohody.⁴³ Ostatným plukom československým légii boli zástavy odovzdané až po skončení prvej svetovej vojny pred odchodom do vlasti 8. decembra 1919 v Padove na námestí Viktora Emanuela II. za účasti talianskeho kráľa. Medzi nimi bol aj *35. strelecký pluk* a *39. strelecký pluk „Výzvedný“*.

Lícne strany zástav oboch plukov boli rovnakej bielo-červenej farby, na vlajúcom okraji s drobnými zlatými strapcami. V strede zástavy *35. pluku* boli štyri samostatné štíty nesúce symboly Čiech, Slovenska, Moravy a Sliezska. Dvoma lipovými ratolesťami bol ovenčený znak Čiech, nad ním svätováclavská koruna a po jeho stranách umiestnená dvojica cepov a bijákov na reťazi. Slovenský dvojkriž vyrastal z koruny Uhorského kráľovstva. (Pozri v prílohe obr. 11)

V strede lícnej strany zástavy *39. pluku* v bielom kruhovom štíte vencovkou boli obkolesené písmená „ČS“, pod písmenami erb Slovenska, nad písmenami erb Čiech, po stranách erby Moravy a Sliezska. Na rubovej strane bol znázornený modrou farbou symbol úderných jednotiek tzv. *arditi*⁴⁴ – nôž Pugnale. Zástavy *35. a 39. pluku* boli priviazané na ôsmich miestach k žrdi, ktorých hroty tvorili štyri vzájomne prepletené kruhy vytvárajúce štvorkružie, ktoré symbolizovalo jednotu Čiech, Slovenska, Moravy a Sliezska. (Pozri v prílohe obr. 12a, 12b)

Väčšina vojenských zástav z tohto obdobia bola bielo-červená. Vychádzalo sa z pôvodného návrhu na štátnu zástavu.⁴⁵

2. Rovnošaty a označenia

Medzi ďalšie otázky týkajúce sa vzniku a vývoja československej vojenskej symboliky v období čs. légii (1914 – 1918), ako aj v medzivojnovom období (1918 – 1939), patrí vojenská rovnošata. Samotný jej vznik súvisí s vytvorením čs. dobrovoľníckych jednotiek v rámci armád Dohody (Francúzska, Talianska a Ruska). Ďalší jej vývoj, ako vonkajší odraz organizačnej štruktúry jednotiek, si vynútili zmeny, ktoré sa prejavili aj pri vzniku, tvorbe, ako aj postupne sa vyvíjajúcom systéme označovania vojenských hodností a funkč-

⁴³ HRONSKÝ, KRIVÁ, ČAPLOVIČ, ref. 1, s. 57.

⁴⁴ *Arditi* – vznikli počas prvej svetovej vojny ako elitné talianske útočné jednotky, špeciálne cvičené na boj v zákopoch. V období druhej svetovej vojny nadviazali na ich tradície. Ich typickou výzbrojou bol ručný granát a vojenský nôž, a preto sa stal jeden z ich hlavných symbolov. V logu mali lebku s prekríženými hnátmi, na znak pohrdania smrťou, a nôž.

⁴⁵ Farby československej zástavy sú biela a červená, v dvoch pruhoch, biela nad červenou. Táto historická zástava Čiech bola zástavou českých a slovenských povstaní proti Habsburgovcom od samého začiatku a používali ju v revolúcii 1848 ako Česi, tak aj Slováci. Slováci v Maďarsku začali nedávno používať tzv. panslávsku trikolóru, ktorá však správne patrí Rusom. V Manifeste Slovenského ustanovujúceho zhromaždenia (Liptovský Sv. Mikuláš, máj 1848) bolo právo používania bielej a červenej, ako národných farieb Slovenska, jednou z hlavných požiadaviek.

Bielo-červená zástava je posvätená používaním v československých armádach v súčasnej revolúcii. Pod touto zástavou Česi a Slováci prelievali za vec spojencov a vlastnú nezávislosť svoju krv vo Francúzsku, Taliansku a Rusku. Preto je bielo-červená zástava ako národná, tak aj **bojová zástava Čechoslovákov**.

nom zaradení, označovaní druhov zbraní, vojsk a služieb, rukávových znakov, odznakov a ďalších doplnujúcich symbolov.⁴⁶

Najpočetnejšie ruské légie boli vybavené vojenskou rovnošatou šedo-zelenej farby, niekedy až do odtieňa hráškovozelenej farby. Prvé rovnošaty obdržali príslušníci *Českej družiny* v Kyjeve, ktoré boli pôvodne rovnakého strihu ako rovnošaty cárskej ruskej armády. Strih bol veľmi jednoduchý, ten neskôr príslušníci légii vhodne upravovali.⁴⁷ Vnútorňa štruktúra jednotky bola vyjadrená rozlišovacím, špecializovaným a hodnostným označením na danej rovnošate.⁴⁸ Na vyznačenie národnej symboliky používali príslušníci čs. jednotky bielo-červenú stuhu umiestnenú zo začiatku na okolku⁴⁹ čiapky po celom obvode a neskôr len malý ústrižok uchytený na prednej časti poľnej čiapky. Pre príslušníkov armády bolo predpísané nosenie označenia na: a) kokarde⁵⁰ poľných čiapok; b) náplecníkoch;⁵¹ c) hodnostiach na náplecníkoch; d) príslušnosť k vojenskému útvaru na náplecníkoch; e) výložkách⁵² plášt'a; f) odznakoch vyjadrujúcich funkciu; g) odznakoch špecialistov; h) ostatných odznakov.⁵³ (Pozri v prílohe obr. 13)

V prvej polovici roka 1916 nastali významné zmeny v československej jednotke. Vytvorením 1. čs. streleckého pluku a následne 2. čs. streleckého pluku vznikla Čs. strelecká brigáda.⁵⁴ Táto reorganizačná zmena znamenala, že na náplecníkoch s označením ČS bola doplnená pre príslušníkov 1. streleckého pluku číslica 1 a pre príslušníkov 2. pluku číslica 2.

S vytvorením streleckých plukov vznikali aj odborné jednotky a nové vojenské odbornosti. Sformovaný oddiel telefonistov nemal v peších jednotkách dovedy žiadne špeciálne označenie, ale vytvorený oddiel sapérov,⁵⁵ ako nová odbornosť, mal určené rukávové označenie na ľavom rukáve v podobe skríženej lopaty a sekery červenej farby. So vznikom samostatných delostreleckých jednotiek v júli 1917 bol zavedený aj ich znak, ktorý predsta-

⁴⁶ KUTLÍKOVÁ, D. K problematice stejnokrojů česko-slovenské jednotky v Rusku v letech 1914 – 1917. In *Historie a vojenství*, 2001, č. 4, s. 796.

⁴⁷ Československí legionáři mali veľký zmysel pre zodpovednú úpravu vonkajšieho vzhľadu ruskej vojenskej rovnošaty. Preto dokázali určitými drobnými úpravami „vykúzliti“ veľmi slušivú rovnošatu. Napríklad zdokonaleniu rovnošaty pomohla aj mierna úprava vyvýšenej prednej časti čiapky (brigádírky) tzv. „furažky“. Tamže. s. 799.

⁴⁸ Rozlišovacie, špecializované a hodnostné označenie vo všeobecnosti v súčasnosti zahŕňuje: a) označovanie vojenských hodností (dištinkcie), b) označovanie funkčného zaradenia, c) označovanie druhov zbraní, vojsk a služieb, d) rukávové znaky, e) odznaky a ďalšie doplnujúce symboly.

⁴⁹ *Okolok* – pruh z tkaniny na čiapke so štítkom, v prednej časti (nad štítkom) širší, v zadnej časti užší, zošitý a vystužený.

⁵⁰ *Kokarda* – stužkový odznak na čiapke; stužková ružica zo stužiek v národných farbách alebo v farbách politickej strany; záhradný kvet.

⁵¹ NOLČ, J. *Československá armáda za první republiky*. Brno : Computer Press, a.s., 2007, vydání první, s. 16. *Náplecník, naramenník*, – pásek látky na pleciah rovnošaty (uniformy) s označením hodnosti (ozdobná súčasť odevu, upevnená na ramene, pleci). Napr.: generálske náplecníky, epolety.

⁵² Tamže. *Výložka* – pruh látky odlišený farbou, tvarom a pod. na golieri, chlopni alebo pleciah rovnošaty (uniformy) na označenie príslušnosti alebo hodnosti, vojenskej, železničiarkej a pod.

⁵³ KUTLÍKOVÁ, ref. 46, s. 801.

⁵⁴ Vojenský ústredný archív-Vojenský historický archív (ďalej len „VÚA-VHA) Praha, f. Československá strelecká brigáda 1916-1917, *rozkaz velitele Čs. streleckej brigády*.

⁵⁵ *Sapér* – (francúzske slovo „sapeur, od saper“ znamená podkopávať), vyjadruje staršie označenie ženistu, príslušníka stavebného vojska, ktorý pripravuje cesty a odstraňuje prekážky, buduje zákopy a opevnenia.

voval skrížené delostrelecké hlavne. Dôstojníci čs. samostatného divíziónu⁵⁶ (oddiel) mali na náplecníkoch znak delostrelectva – skrížené delostrelecké hlavne s číslom divízie zo žltého kovu, doplnené čiernym lemom (bordúrou) a znakom kalicha bieleho kovu. Na tzv. mierových náplecníkoch mužstva mali označenie natreté žltou olejovou farbou, na poľných náplecníkoch červenou farbou, a výložky plášt'a boli čierne s čiernym lemovaním (bordúrou).⁵⁷ (Pozri v prílohe obr. 14.)

Na jeseň 1917 so vznikom ďalších čs. streleckých plukov a s vytvorením dvoch čs. divízií v októbri 1917 vznikol Československý armádny zbor. Tieto organizačné zmeny sa prejavili v tom, že na náplecníkoch jeho príslušníkov boli umiestňované nové symboly (znaky, znamenia). Náplecníky dôstojníkov štábu divízie, ktoré obsahovali kovovú rímsku číslicu, boli doplnené o písmená Č.S. (Ч.С.) a mužstvo malo dvojriadkový nápis, a to v prvom riadku písmeno „D“ (Д) a v druhom riadku I. Č.S. alebo II. Č.S. (I. Ч.С., II. Ч.С.). Zároveň sa zaviedlo farebné rozlišovacie označenie nápisov na náplecníkoch pre jednotlivé druhy vojsk. So vznikom zboru bola pre pechotu zavedená žltá farba, strelecké jednotky – malinová, delostrelecké jednotky mali červenú farbu a jazdeckto oranžovú farbu. Príslušníci ženijných jednotiek škorovicovohnedú farbu, vozatajstvo bielu a intendantná služba počas vojny čiernu farbu.⁵⁸

Novembrová revolúcia 1917 spôsobila rozklad ruskej armády a na základe dekrétu francúzskeho prezidenta Raymonda Poincarého z novembra 1917 mali československí vojaci, ktorí boli organizovaní v autonómnej armáde pod francúzskym hlavným vojenským velením, bojovať pod vlastnou zástavou a politickým vedením Československej národnej rady so sídlom v Paríži.⁵⁹ Takto sa zavŕšila 1. etapa vzniku a vývoja čs. vojenskej rovnošaty, ako aj systému označovania vojenských hodností, označovania funkčného zaradenia, označovania druhov zbraní, vojsk a služieb, rukávových znakov, odznakov a ďalších doplňujúcich symbolov.⁶⁰

Začiatkom januára 1918 sa z hlavných výstrojných súčastí vojenského odevu, z blúz a plášťov ruskej poľnej rovnošaty odstránili náplecníky, ktoré nahradili heraldické štítky s hodnostným, rozlišovacím a špecializovaným označením. Tieto boli umiestnené v hornej časti ľavého rukáva s farebnou bordúrou (lemovkou) podľa druhu vojska, s číslom alebo znakom pluku a s hodnostnými klinmi. Klíny boli až do hodnosti šikovateľa žlté hodvábné, pre nižších dôstojníkov strieborné a pre vyšších dôstojníkov a generálov zlaté dragúnske. Materiál, ako aj farba štítku, mali byť rovnaké ako príslušná časť rovnošaty (blúza a plášť). Aj keď sa na prvý pohľad zdalo, že uvedené zmeny budú rozsiahlejšie, prakticky jedinými národnými symbolmi na pôvodnej ruskej poľnej uniforme sa stala bielo-červená stužka na čiapkach a už spomínané heraldické štítky s určeným označením.⁶¹ (Pozri v prílohe obr. 14.)

⁵⁶ *Divízió*n – oddiel, ekvivalentný preklad z francúzskeho jazyka. Tento vojenský pojem je zavedený v delostrelectve a v porovnaní s peším, resp. pozemným vojskom, predstavuje taktický stupeň prapor.

⁵⁷ VÚA-VHA Praha, f. 1. čs. střelecká divize husitská rozkaz velitele 1. čs. střelecké divize Husitské č. 181 ze dne 12. 9. 1917 § 1, vydaný po prověrcce divíziónu dne 10. 9. 1917.

⁵⁸ KUTLÍKOVÁ, ref. 46, s. 810.

⁵⁹ GALANDAUER, Jan a kol. *O samostatný československý stát*. Praha 1992, s. 30.

⁶⁰ VÚA-VHA Praha, f. Čs. armádni sbor v Rusku rozkaz velitele Čs AS č. 15 ze dne 15. (30.) 12. 1917.

⁶¹ Tamže.

V októbri 1918 po skúsenostiach, ktoré nadobudli čs. jednotky v Rusku v rovnošatovej disciplíne, sa zavádzal ucelený systém označovania vojenských hodností, označovania funkčného zaradenia, označovania druhov zbraní, vojsk a služieb, rukávových znakov, odznakov a ďalších doplnujúcich symbolov.⁶² Na základe materiálnych možností na zabezpečenie jednotlivých organizačných štruktúr zboru, na zachovanie súčasných vojenských rovnošiat (október 1918), boli urobené niektoré opatrenia, ktoré smerovali k jeho ďalšiemu zdokonaľovaniu. Išlo najmä o zavedenie jednotného odznaku v celom zbere s heraldickým štítkom na ľavom rukáve,⁶³ ktorý bol doplnený o lemovanie (bordúru) vo farbe zbrane alebo služby pre všetkých príslušníkov bez rozdielu hodností. Farebné lemovanie, ktorým sa rozlišovali označenia na heraldickom štítku a farba výložiek na golieri plášt'a, bolo určené nasledovne: pre strelecké pluky malinová farba, jazdecké pluky – biela, delostrelectvo – šarlátovočervená, letecké oddiely – svetlomodrá, technické súčasti – olivovozelená, zdravotnícky odbor – čierna, zverolekársky odbor – tmavomodrá, správny a hospodársky odbor – oranžová, pre dôstojníkov generálneho štábu – červenočierna (čierna vonkajšia, červená vnútorná) a pre generálov červená (výložky na golieri plášt'a generálov boli červené a dôstojníkov generálneho štábu červené s čiernym lemovaním). V dolnej časti heraldického štítku sa umiestňovalo číslo útvaru: pre príslušníkov štábu a pridelené súčasti zboru písmená „CS“, pre divízie a pridelené súčasti rímske číslice I a II; strelecké pluky arabské číslice 1 – 10; jazdecké pluky 1 a 2; delostrelecké poľné brigády 1 a 2; delostrelecké ťažké divízióny 1T a 2T; inžinierske roty 1 a 2; letecké oddiely pri štábe zboru písmená „CS“; letecké oddiely pri štáboch divízií I a II a pre záložné pluky IZ. Taktiež boli zriadené aj znaky na označovanie funkčného zaradenia, označovanie druhov zbraní, vojsk a služieb, a to nasledovne: pre guľometníkov – symbol guľometu; telefonistov – symbol prekrížených bleskov; sapérov a inžinierskej roty – symbol prekrížený klopáč s lopatou; jazdecké – symbol prekrížených šablí; delostrelcov – symbol prekrížených delových hlavní; letcov a mechanické letecké oddiely – symbol vrtule; mechanikov – autosúčasti – symbol pozostávajúci z okridleného kola s volantom; prieskumníkov – symbol vo forme svetlozelenej nášivky spájajúcej stredné rohy štítku a zelené lemovanie (bordúra) na rukáve (cca 10 cm) od jeho dolného okraja (päty); technické oddelenie – písmena TO (na písmeno T položené „o“) a dopravné oddelenie (železničiarov) – symbol okridleného kola. Na označenie úderného práporu bol štítok červenej farby s malinovým lemovaním (bordúrou) so znakom práporu (v čiernom štíte strieborná bordúra, strieborné skrížené sklopené meče prevýšené symbolom lebky s prekríženými hnátmi striebornej farby, v hlave do oblúka text v azbuke „KORNILOVCY“).⁶⁴ (Pozri v prílohe obr. 15, 16)

V roku 1918 boli doplnené aj ďalšie označenia, a to pre Školy pre výcvik strážnych a sanitárnych psov – v heraldickom štíte hlava ovčiarskeho psa;⁶⁵ poľnú poštu – odznak poľnej trúbky v zlatom, striebornom a žltastom variante podľa hodnostných klinov.⁶⁶ (Pozri obr. 17.)

⁶² VÚA-VHA Praha, f. Čs. armádní sbor v Rusku, rozkaz veliteľa Čs AS č. 117 ze dne 27. 10. 1918.

⁶³ Tamže, rozkaz veliteľa Čs AS ze dne 15. (30.) 12. 1917 o zavedení heraldického štítku na levý rukáv s rozlišovacím, specializačným a hodnostným označením.

⁶⁴ VÚA-VHA Praha, f. Čs. sbor v Rusku, rozkaz veliteľa ČsAS č. 117 ze dne 27. 10. 1918.

⁶⁵ Tamže, č. 130 ze dne 012. 12. 1918 § 9.

⁶⁶ Tamže, č. 103-D ze dne 9. 9. 1918 § 1 o zřízení služby spojení štábu čs. armádního sboru.

Systémové zmeny pri zavádzaní nových súčastí vojenskej rovnošaty, hodnostných označení, heraldického štítiku na umiestňovanie uvedených symbolov a znakov na označenie príslušnosti k jednotke, označenie funkčného zaradenia, označenia druhov zbraní, vojsk a služieb koncom roka 1918 odrážalo zborovú organizačnú štruktúru so smerovaním na jej rozšírenie na pravidelnú armádu.

Postavenie československej jednotky v Rusku v roku 1918 a jej ďalší možný vývoj vojenskej symboliky bol podmienený objektívnymi, ako aj subjektívnymi podmienkami.⁶⁷ Postupné zmeny v zavádzaní vojenskej rovnošaty, spojené so vznikom ďalších symbolov, sa stalo vonkajším prejavom vývojových tendencií v organizačnej štruktúre jednotky, ako aj jej smerovania k osamostatňovaniu a vytváraniu jednej časti čs. zahraničného vojska ako budúcej armády československého štátu.

Kvalitatívne nové postavenie čs. vojska ako súčasti armády Československej republiky sa prejavovalo aj v postupnom vylepšovaní pôvodnej vojenskej rovnošaty, ako aj zavádzaní nových odznakov čs. vojenskej symboliky. (Pozri v prílohe obr. 18, 19.)

Od roku 1919 čs. legionári v Rusku používali čiapku tzv. *vydumku*⁶⁸, ktorá bola mierne vystužená, a štítok mala potiahnutý súknom. Delostrelci však naďalej nosili prispôsobené čiapky *furažky*⁶⁹ cárskej armády a príslušníci obidvoch jazdeckých plukov elegantnú kožuštinovú čiapku s perom. Vytvorený legionársky odznak⁷⁰ čs. legionári nosili nielen na čiapkach, ale aj blúzach rovnošaty. Rovnako tak na nových čiapkach si ponechávali aj bielo-červenú stužku, tradičný národný symbol, ktorý ich sprevádzal po celú dobu pôsobenia v Rusku.

Do konca roka 1919 čs. légie v Rusku používali všetky súčasti vojenského odevu starej vojenskej rovnošaty, okrem niektorých, ktoré sme v danej časti uviedli.⁷¹ Síce staré rovnošaty, s určitými úpravami, ale s novými hodnostnými označeniami, označeniami príslušnosti k jednotke, označeniami funkčného zaraďovania, označeniami druhov zbraní, vojsk a služieb, s ktorými sa vrátili do vlasti, do novovzniknutého Československa.

Výstavba čs. légii vo Francúzsku a Taliansku, používanie vojenských rovnošiat a s tým aj spojený vznik, tvorba označovania vojenských hodností a funkčného zaraďovania, označovania druhov zbraní, vojsk a služieb, rukávových znakov, odznakov a ďalších doplňujúcich symbolov, bola diametrálne odlišná, menej zložitejšia, než v Rusku.

⁶⁷ V tomto období bolo na území Ruska veľké množstvo rôznych vojenských, ako aj polovojenských jednotiek rôzneho charakteru, a ich príslušníci nosili ruskú vojenskú rovnošatu bez náplečníkov. Ich vzájomné rozlíšenie bolo veľmi sťažené a bolo treba v tom urobiť nápravu. Najpočetnejšie jednotky ruskej armády boli označené červenou páskou na rukáve alebo na čiapke, neskôr nosili odznak na čiapke so symbolom s dvoma lipovými a dubovými ratolesťami ovenčené červenou päťcípou hviezdou s kladivom a pluhom. Ďalšie protisovietske jednotky boli označené modrými prekríženými páskami na čiapke, pripomínajúce Ondrejský kríž. Dobrovoľná armáda bola označená cáskymi kokardami na čiapkach a pod. KUTLÍKOVÁ, ref. 46, s. 891-892.

⁶⁸ *Vydumka* – doslovný preklad do slovenského jazyka je *vymyslená*. Nová čiapka bola predpísaná rozkazom veliteľa Čs. vojska v Rusku č. 41 zo dňa 21. 6. 1919 a oficiálne bola zavedená od 1. 7. 1919.

⁶⁹ VÚA-VHA Praha, f. Čs. vojsko na Rusi. Rozkaz veliteľa Čs. vojska č. 57 ze dne 22. 8. 1919 § 9., *Furažka* – doslovný preklad do slovenského jazyka je *čiapka*, ale vo vojenskej terminológii znamená *vojenská čiapka*.

⁷⁰ Pozri s. 4, legionársky odznak.

⁷¹ Pozri na s. 22-23.

Až do roku 1917 nebolo možné, vzhľadom na nedostatok dobrovoľníkov z radov Slovákov a Čechov žijúcich v zahraničí, vytvoriť samostatné čs. jednotky vo Francúzsku. V decembri 1917 francúzska vláda povolila svojim dekrétom vytvorenie samostatnej čs. armády a poskytla jej výstroj, výzbroj a umožnila jej činnosť.⁷²

Príslušníci čs. légii vo Francúzsku používali šedomodré uniformy, hodnostné označenie bolo umiestnené na čiapkách (baretkách) a na rukávoch tesne nad manžetami v podobe súkenných alebo dragúnových klinov.⁷³ Na vojenskej rovnošate čs. dôstojníkov boli našité náprsné vrecká a poľný opasok, vojenským slangom nazývaná „dohoda“, čo bol vlastne opasok s náprsnými prekríženými remeňmi. Taktiež dôstojníci nosili vysoké jazdecké čižmy. Mužstvo si obúvalo šnurovacie topánky s ovinovaním okolo lýtka, pričom ovinovanie bolo z úzkych pruhov toho istého súkna ako vojenská rovnošata. V auguste 1918 bol zavedený čs. legionársky odznak, ktorý nosili príslušníci na čiapkách.⁷⁴

Po vzniku čs. légii v Taliansku boli Slováci a Česi vystrojení do talianskej vojenskej rovnošaty. Bola to štandardná vojenská rovnošata Talianskej kráľovskej armády, jej jednotiek ľahkej pechoty, arditov a jazdectva. Bola z vlneného materiálu šedozelenej farby. Naši legionári ju zošívajú na golieri bieločervenou dvojfarebnou páskou. Do konca vojny na rovnošate neboli robené ďalšie úpravy. (Pozri v prílohe obr. 20,21.)

Príslušníci 3. práporu 33. čs. streleckého pluku nosili uniformy odlišné od štandardných rovnošiat, ktoré nosili príslušníci pechoty a jazdectva. Rovnošata bola upravovaná pre príslušníkov légii. Na hlave nosili alpský klobúk zdobený zelenou guľkou označujúcou príslušnosť k 3. práporu. Do guľky bolo vsadené kohútie pero, ktoré označovalo, že ide o nováčika v jednotke. Na prednej strane mal našitého čierneho sokola, do ktorého bola všitá bielo-červená dvojfarebná páska.

Československí dôstojníci nosili štandardnú dôstojnícku rovnošatu Talianskej kráľovskej armády z jemného vlneného materiálu šedozelenej farby, na ktorej bol stojaci golier s výložkami pre označenie vojenskej hodnosti, ako aj ďalších označení. Vrchná časť rovnošaty – blúza – mala 4 vrecká a nohavice, rajtky, ktoré boli z rovnakého materiálu ako blúza.

Vojenská rovnošata určená výhradne pre jazdectvo Talianskej kráľovskej armády sa objavila u príslušníkov légii až po vojne v novembri 1918 so zriadením jazdeckého oddielu. Túto rovnošatu bolo možné vidieť, len výnimočne, na dôstojníkoch a vyšších poddôstojníkoch výzvedných rôt 39. čs. pluku. (Pozri v prílohe obr. 22.)

Československé legionárske jednotky v Taliansku mali výložky červeno-bielej farby, hodnostné označenie nosili na rukávoch, a v heraldickom štítiku bolo umiestnené číslo pluku a písmená „CS“. Na hlave nosili šedo zelenú prilbu alebo typický alpský klobúk s perom ako príslušníci čs. 3. práporu alebo talianski horskí jágri.⁷⁵

Jednotky československej domobrany (zloženej zo zajatcov vytvorenej po 28. 10. 1918) používali rovnakú vojenskú rovnošatu bez doplnkov, bežnú poľnú čiapku talianskej pechoty a odlišné hodnostné označenie. Útočné oddiely „arditov“ mali typické čierne košele

⁷² NOLČ, J. *Československá armáda za první republiky*. Brno : Computer Press, a.s., 2007, vydání první, s. 3.

⁷³ HUS, M. *Uniformy naší armády od roku 1918*. Západočeské museum v Plzni – 1996, s. 6.

⁷⁴ Pozri s. 4. Legionársky odznak bol zavedený v čs. légiiach vo Francúzsku dňa 29. 7. 1918 na základe výnosu B.O. No 30.

⁷⁵ HUS, M. *Uniformy naší armády od roku 1918*. Plzeň : Západočeské museum v Plzni – 1996, s. 5.

a svetre s otvoreným golierom blúz a typickú čiernu pokrývku – fez,⁷⁶ ktorá sa nosila len v poľných podmienkach, a pri oficiálnych aktoch sa používal alpský klobúk alebo képa.⁷⁷ (Pozri v prílohe obr. 23, 24.)

Vznik čs. légii v Rusku, Francúzsku a Taliansku postupne viedol k vytvoreniu vlastných organizačných štruktúr, ktorých výsledkom bolo sformovanie čs. zahraničného vojska. Počas celého pôsobenia čs. zahraničných jednotiek v období prvej svetovej vojny v rokoch 1914 – 1918 a bojov čs. légii za obranu ČSR v rokoch 1918 – 1920 prebiehal trvalý proces vývoja, tvorby, ako aj postupného zriaďovania a zavádzania vojenských zástav, vlastných vojenských rovnošiat, vlastných národných československých vojenských vyznamenaní, symbolov na označovanie vojenských hodností a funkčného zaradenia, odznakov na označovanie druhov zbraní, vojsk a služieb, rukávových znakov, odznakov a ďalších doplňujúcich symbolov.

3. Vyznamenania

Československé zahraničné vojsko sa vytváralo ako armáda štátu, ktorý ešte neexistoval, čiže v čase, keď jeho idea bola zatiaľ len v srdciach bojovníkov hlásiacich sa do légii z krajských spolkov a hlavne zo zajateckých táborov. Keď sa v Rusku sformovali prvý čs. dobrovoľnícke zbory, ukázalo sa, že ich treba duchovne a morálne povzbudzovať, ale zároveň ich morálne oceňovať formou udeľovania vlastných medailí a odznakov. Práve v období rokov 1914 – 1918 boli legionári vyznamenávaní za zásluhy a odvahu v boji dekoráciami ôsmich štátov (Rusko, Francúzsko, Veľká Británia, Japonsko, Taliansko, Rumunsko, Lotyšsko, Čína).⁷⁸ Preto bolo nevyhnutné vytvoriť a zaviesť vlastné čs. vyznamenania. Po vytvorení *Českej družiny* boli navrhnuté dva rady: *Rad Českej družiny* a *Rad Svätováclavskej koruny*, ktoré neboli z viacerých príčin zriadené. Po určitej dobe opäť vznikli úvahy

⁷⁶ *Fez* – pokrývka hlavy v tvare kruhového ihlanu so zrezaných špicom. Spravidla býva čiernej farby. Používala sa aj v rakúsko-uhorskej armáde. Jeho pôvod je v islamských krajinách.

⁷⁷ *Képa* – priliehavá čiapka so šiltom, tzv. športová šiltovka (napr. vo Francúzsku sa oficiálne používa ako vojenská čiapka).

⁷⁸ Československá legie v Rusku 1914 – 1920. Výstava konaná u príležitosti 90. výročia vzniku samostatného československého štátu, 10. října 2008 – 18. ledna 2009. Katalog. Praha : Odbor archivní správy a spisové služby MV. 2008, s. 22-23.

Napríklad: za preukázanú statočnosť v boji pri Zborove bolo vyznamenaných viac ako 1 000 čs. legionárov a na jeseň roku 1918 pri Omsku, ako aj za odvahu a chabrosť na ďalších bojiskách bolo vyznamenaných okolo 3 500 legionárov vysokými radmi sv. Juraja a sv. Vladimíra, krížami sv. Juraja pre dôstojníkov niekoľko Zbraní sv. Juraja a sv. Anny Za chabrosť. Francúzskymi vyznamenaniami boli oceňovaní čs. legionári za boje pri Kyjeve a Bachmači, a koncom roka 1918 boli vyznamenávané aj pluky Čs. armádneho zboru za boje proti bolševikom, a v priebehu druhého polroka 1918, ako aj za odvahu a chabrosť v bojoch na magistrále v roku 1919. Francúzskymi radmi a dekoráciami bolo vyznamenaných viac ako 1 000 legionárov. Taktiež v lete 1918 bolo za veľké úspechy na všetkých frontoch v boji proti bolševikom vyznamenaných okolo 700 čs. legionárov anglickým kráľom Jurajom V. Ostatné štáty, ktoré sa uvádzajú, čs. legionárov v takom veľkom počte nevyznamenávali. Za spoločné boje s talianskymi vojskami na magistrále 50 čs. legionári dostali od talianskej vlády ocenenie v podobe Vojnového kríža. Japonskými radmi a dekoráciami boli ocenení za spoločný boj v priestore Ussurijsk, ako aj rumunskými vyznamenaniami za pôsobenie v rumunskom vojsku v Rusku. V roku 1921 Lotyšsko ocenilo a vyznamenalo 14 čs. legionárov radmi za pomoc pri organizácii, vyzbrojení a zásobovaní ich vojsk v Rusku. Tiež niekoľko čínskych vyznamenaní bolo ako diplomatická pocta udelených vyšším čs. vojenským predstaviteľom.

o zriadení vlastných čs. vyznamenaní a na jar 1917 vznikol návrh na zriadenie *Radu Husitského kríža*, ktorý bol odsúhlasený prof. Masarykom. Vojenský odbor ČSNR v Rusku v apríli 1918 rozhodol o zriadení *Radu Jana Žižku*, ale zároveň potvrdil aj návrh na zriadenie medaily *Za revolučný boj* a medaily *Za Zborov*. Následne vzniknuté problémy nedovolili zriadiť a zrealizovať navrhnuté dekorácie, až na jeseň v roku 1918 vytvorený *Rad Za slobodu* bol zrušený, pretože bol transformovaný na *Medailu Jána Žižku z Trocnova*.⁷⁹

Záver

Vojenská symbolika čs. légii v rokoch 1914 – 1920 bola neoddeliteľne spojená s významnými dejinnými udalosťami, v ktorých slovenský a český národ spoločne bojovali počas prvej svetovej vojny v radoch čs. légii vo Francúzsku, Taliansku a Rusku za získanie slobody a vytvorenie vlastného štátu. Na základe poznania a analýzy historického vývoja svojím formálnym a obsahovým rámcom v rokoch prvej svetovej vojny vznikala a vyvíjala sa ako fenomén, ktorý morálne ovplyvňoval správanie a konanie legionárov vo vnútri legionárskych jednotiek, ako aj navonok.

Vojenská symbolika čs. légii v rokoch 1914 – 1920 bola rôznorodá, pestrofarebná a účelná. Bohatosť a jej rôznorodosť bola v tom, že v priebehu daného obdobia vznikli desiatky, ba stovky rôznych symbolov odrážajúcich historickú dobu, ciele a úlohy čs. zahraničného vojska. Pestrofarebnosť sa prejavovala vo využívaní celého spektra farieb aplikovaných na rôzne druhy materiálu, napr. na textil formou vyšívania alebo maľovania, drevo a kov vo forme zliatiny alebo plechu. Symboly, ako boli zástavy, vojenské rovnosaty, vojenské vyznamenania, rôzne symboly na označovanie vojenských hodností a funkčného zaradenia, odznaky na označovanie druhov zbraní, vojsk a služieb, ako aj rukávové znaky a ďalšie boli zriaďované na účel, ktorými navonok vyjadrovali postavenie, úlohy a právomoci vojakov v hierarchii armádneho organizmu.

Literatúra, z ktorej boli jednotlivé obrázky v prílohe prevzaté

- Československá obec legionárska – Jednota Mladá Boleslav Muzeum Podkrkonoší v Trutnově, 2011;
 NOLČ, J. Československá armáda za první republiky. Brno : Computer Press, a.s. 2007, vydání první;
 NOVÁK, Jozef. Štátne znaky v Čechách a na Slovensku dnes aj v minulosti. Bratislava : Práca, vydavateľstvo a nakladateľstvo odborov na Slovensku. 1990.
 SVOBODA, Z. Česká státní a vojenská symbolika. Ministerstvo obrany České republiky – GŠ AČR, v redakci IMPULS. Tisk Východočeská tiskárna, spol. s r. o., Pardubice, 1996;
 SVOBODA, Z. Československá státní a vojenská symbolika. Praha : Federální Ministerstvo obrany, Praha 1991;
 VHM Piešťany: Zbierka číslo XVI. – Bojové zástavy, štandardy, vlajky obsahuje zbierkové predmety – bojové zástavy, štandardy, praporce, vlajky, koruhvy, kmeňové knihy, stuhy, ktoré sú súčasťou zástav, sprievodná dokumentácia k zástavám;
 Zbierka autora.

⁷⁹PURDEK, ZELIZŇÁK, ref. 2, s. 83.

Príloha

1-Legionársky odznak

2-Legionársky znak

3-Legionársky odznak na čiapku

4a-Zástava Českej družiny, rub, 1915

4b-Zástava 1. streleckého pluku ruských légii (pôvodne Českej družiny), líce, 1917

5-Koruhva čs. roty NAZDAR
2. pochodového pluku francúzskych
cudzineckých légii, 1914,kópia

8-Zástava Československej národnej rady, 1918

6a-Pôvodný návrh zástavy
11. streleckého pluku ruských légii, líce,1919

6b-Pôvodný návrh zástavy
11. streleckého pluku ruských légii, rub, 1919

7a-Práporec typu gonfanonu 2. čs. jazdeckého pluku SIBÍRSKEHO, rub, 1920

7b-Práporec typu gonfanonu 2.čs. jazdeckého pluku SIBÍRSKEHO, líce, 1920

9a-Zástava 23. čs. pluku francúzskych légii, 1918

9b-Zástava 22. čs. pluku francúzskych légii, 1918

10-Koruhva čs. výzvednej roty III. talianskej armády, 1918

11-Zástava 35. čs. pluku talianskych légii, 1918

12a-Zástava 39. streleckého pluku
VÝZVEDNÉHO čs. légii v Taliansku, lice, 1918

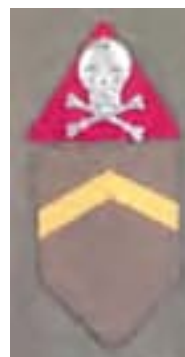
12b-Zástava 39. streleckého pluku
VÝZVEDNÉHO čs. légii v Taliansku, rub, 1918

13-Blúza prvej vojenskej rovnošaty
čs. vojska v Rusku,
tzv. vladivostockého typu

15-Gymnastorka slobodníka
1. úderného práporu s hodnostným
štítkom z prvého obdobia (do r. 1917)

16-Slobodník Úderného
práporu prvého obdobia (1917)

14-Ruská pochodová dôstojnícka
furažka s označením čs. jednotiek
bielo-červenou stužkou

17-Rukávový štítok čs. legionárov
v Rusku – člen odbočky
Československej národnej rady

18-Rukávový štítok čs.
legionárov v Rusku – kapitán
3. technickej roty

19-Rukávový štítok čs. legionárov
v Rusku – podporučík 5.čs.
streleckého pluku, guľometnej roty

20-štítok čs. legionárov v Rusku
– čatár Úderného práporu so
súkromne upravenými širokými
hodnostnými páskami

21-Rukávový štítok čs. legionárov
v Taliansku – príslušník 39. čs.
streleckého pluku

22-Rukávový štítok čs. legionárov
v Taliansku – príslušník 31. čs.
streleckého pluku

MUŽSTVO

strelec

slobodník

Poznámka:
hodnostné označenie sa nosilo
na rukávových štítkoch podľa
rozkazu č. 17 Čs. armádneho
zboru na príklade
1. streleckého pluku

PODDÔSTOJNÍCI

desiatnik

čatár

šikovateľ

**ROTNÍ
DÔSTOJNÍCI**

práporčík

podporučík

poručík

kapitán

**ŠTÁBNI
DÔSTOJNÍCI**

major

podplukovník

plukovník

GENERÁLI

generálmajor

generáporučík

generál

23-Hodnostné označenie čs. légii v Rusku od októbra 1918 do návratu do vlasti

V RUSKU

čiapka

Rukávové označenie
hodností

čatár

poručík

podplukovník

VO FRANCÚZSKU

čiapka

Rukávové označenie
hodností

čatár

poručík

podplukovník

V TALIANSKU

čiapka

Rukávové označenie
hodností

čatár

poručík

podplukovník

24-Porovnanie hodnostného označenia na rukáve čs. légii v Rusku, Francúzsku a Taliansku, 1918